

БИБЛИОТЕКА „ТЕАТРА НА ЂУМРУКУ“ — ПРВА ПОЗОРИШНА БИБЛИОТЕКА У СРБИЈИ

По оснивању првог српског народног позоришта у Београду, познатог под популарним именом „Театар на Ђумруку“, с јесени 1841. године у првим данима његове активности, разумљиво је да се морао створити и један оквирни позоришни репертоар бар за 2—3 месеца, на основу кога би се углавном организовао рад у позоришту. Самим тим наметала се нужност оснивања позоришне библиотеке са свим њеним специфичностима, што у ондашњим условима наше литературе, а посебно драмске, није било нимало лако.

Интересантно је и значајно за проучавање историје наше позоришне уметности да се детаљно упозна садржина и квалитет овог у основи првог позоришног библиотеког фонда у Србији.

I

Према библиографији Стојана Новаковића, од 1741—1841. године било је код нас штампано око стотину драмских дела наше и стране преводне књижевности.¹ Ако узмемо у обзир да је међу тим делима било и таквих која су само донекле својом формом подсећала на драмска дела а по садржини и техници се нису могла приказивати на позорници, онда су могућности репертоара Театра на Ђумруку, а с тим и повећавање фонда позоришне библиотеке, биле врло ограничене.

Отуда је и разумљив апел који је упутила позоришна управа свим ондашњим писцима да сарађују на стварању позоришног репертоара писањем оригиналних драма или преводњем драма из стране књижевности.²

Како се позоришни репертоар проширивао, тако се повећавала и позоришна библиотека, која се у почетку састојала из из-

весног броја већ штампаних драмских дела, а доцније из нештампаних комада у рукописима, који су писани или преводњени за ово позориште, и из преписаних редитељских, суфлерских, испицијентских дела и глумачких улога у преписима.³

Тај се библиотечки фонд нарочито повећао доласком наших првих професионалних глумаца из Загреба и Новог Сада почетком 1842. године, који су донели собом позоришна дела из репертоара Домородног театарског друштва из Загреба, односно „Летећег дилетантског позоришта“ из Новог Сада. Та позоришна дела су била углавном из српске и хрватске преводне књижевности, објављена код нас до тог времена. Ови комади су често прерађивани и дотеривани како би се што више приближили ондашњој београдској публици. Такође се приступало и тзв. посрбљавању драмских дела, нарочито хрватске преводне књижевности, која су прешла у репертоар Театра на Ђумруку из репертоара Домородног илирског театарског друштва. То „посрбљавање“ састојало се углавном у томе што се „илирски језик“ донекле прилагођавао захтевима и прописима ондашњег српског говорног и књижевног језика. Исто тако су и нека дела из старије преводне српске књижевности претрпела језичку ревизију због архаичности славено-сербског језика, који је у Србији, будући да је био у сталном додиру са народним језиком, морао овом да чини уступке.

Сав тај рад на прикупљању позоришних дела и њиховом преписивању и дотеривању за сцену, као и прерађивање и посрбљавање драма са „илирског“ језика, и преписивање улога, учинио је да се повећа и фонд наше прве позоришне библиотеке.

Данас на основу архивских докумената и ондашње штампе⁵ можемо да констатујемо да је позоришна библиотека Театра на

Ћумруку имала у свом фонду најмање 57 позоришних комада, углавном све дела домаћег и страног репертоара, штампаних и рукописних, расписаних по глумачким ролама и радним редитељским, суфлерским инспицијентским делима, а које је ово позориште извело или припремило за извођење на својој сцени.

Захваљујући загребачком театрологу Павлу Циндрићу,⁶ пронађено је у заоставштини Димитрија Деметра у Свеучилишној библиотеци у Загребу и у Архиву Хрватског народног казалишта двадесет позоришних дела у рукопису и неколико глумачких рола у препису, који су припадали библиотеци Театра на Ћумруку.

Према свему овде изложеном, могло би се закључити да је библиотечки фонд Театра на Ћумруку углавном садржао драмска дела наше и стране литературе свог оквирног репертоара, која су дотле била већ одштампана, или су била у рукопису, а унесена у план позоришног репертоара.

Ради лакшег прегледа садржине ове библиотеке, драмска дела поделићемо у две групе: на домаћу и преводну драму, а сваку од њих на штампана и рукописна дела.

1. Домаћа драмска дела

Домаћа драмска дела библиотеке Театра на Ћумруку можемо груписати на:

а) драме штампане до краја 1841. године, и

б) драме у рукописима.

а) Штампана домаћа дела

На репертоару Театра на Ћумруку било је 10 штампаних домаћих дела, и сигурно је у библиотеци било онолико примерака колико је било и улога у комаду, рачунајући ту и редитељска дела. То закључујемо према трговачким рачунима Театра на Ћумруку, у којима је било забележено да је позориште куповало код трговаца, поред разних ствари за позориште, и по неколико примерака разних позоришних комада.⁷ То су били следећи позоришни комади:

1. *Светислав и Милева* — трагедија у 5 чинова од Ј. Ст. Поповића
2. *Милош Обилић* — трагедија у 5 чинова од Ј. Ст. Поповића
3. *Лажа и Паралажа* — комедија у 2 дела од Ј. Ст. Поповића
4. *Тврдица (Кир Јања)* — комедија у 3 чина од Ј. Ст. Поповића
5. *Зла жена* — комедија у 3 чина од Ј. Ст. Поповића

6. *Покондирена тиква* — комедија у 3 чина од Ј. Ст. Поповића
7. *Владимир и Косара* — драма у 3 чина од Лазара Лазаревића
8. *Смрт цара Уроша V* — трагедија у 5 чинова од Стефана Стефановића
9. *Краљевић Марко и Арапин* — мелодрама у 3 чина од Атанасија Николића.
10. *Јуран и Софија, или Турци под Сиском* — драма у 3 чина од Ивана Кукуљевића-Сакцинског.

б) Рукописна домаћа дела

Домаће драме које су се према рукописима појавиле на сцени Театра на Ћумруку, а које су морале да имају бар по два преписа и све расписане улоге, биле су ове:

1. *Женидба цара Душана* — од Атанасија Николића
2. *Смрт Стефана Дечанског* — трагедија у 5 чинова од Ј. Ст. Поповића
3. *Женидба и удадба* — комедија у 3 чина од Ј. Ст. Поповића
4. *Превара за превару* — шала у 1 чину од Ј. Ст. Поповића
5. *Ајдуци* — драма у 5 чинова од Ј. Ст. Поповића
6. *Волшебни магарац* — комедија у 1 чину од Ј. Ст. Поповића
7. *Владислав краљ бугарски* — трагедија у 5 чинова од Ј. Ст. Поповића
8. *Симпатија и антипатија* — комад у 2 чина од Ј. Ст. Поповића
9. *Пријатељи* — комедија у 1 чину од Лазара Лазаревића
10. *Пријатељство и љубов* — трагедија у 5 чинова од Марка Карамате
11. *Дон Педро или Два дана једног лакомисленика* — комедија у 3 чина рађена по *Покондиреној тикви* Ј. Ст. Поповића, од Марка Карамате

2. Драмска преводна књижевност

Ову књижевност представља 35 дела, која се могу поделити на:

а) позоришне комаде из српске преводне књижевности, штампане до 1841. г., и

б) позоришна дела из хрватске преводне књижевности преузета из репертоара Домородног театралног друштва из Загреба, односно Летећег дилетантског позоришта из Новог Сада (1840—1841), и

в) позоришне комаде у рукописима нарочито преведене и приређене за репертоар Театра на Ћумруку.

а) Позоришни комади из српске преводне књижевности до 1841. године

Ову групу сачињавају 14 драмских дела, која ћемо набројати према редоследу њихових премијера у позоришном репертоару:

1. *Артело, придворни шаљивчина* — од Карла Екартсхаусена, у преводу Мојсија Игњатовића.
2. *Слепи миш* — од Карла Фридриха Хенслера, у преводу Јоакима Вујића.
3. *Стрелци* — од Јозефа Мариуса Бабоа, превод Антонија Јосифовића.
4. *Опадници (Die Verleümden)* — од А. Коцебуа, превео са немачког „Белан от Аркадије“.
5. *Благородни јуноша* — весела игра у два дејства, с немачког превео Милован Видаковић.
6. *Стари лаубкучер Петра Трећег* — од А. Коцебуа, у преводу Димитрија Исаиловића.
7. *Лена Гркиња* од Кароља Кишфалудија (Karoly Kisfaludy), жалосно позориште у пет дејствија, с мађарског слободно превео Константин Исаковић.
8. *Крстоносци (Die Kreuzfahrer) или Путешествије у Палестину* — позоришна игра у пет чинова од А. Коцебуа, посрбљен текст у преради Павела Роже Михајловића-Темишварца.
9. *Питијас и Дамон или Право пријатељство* — драма у једном дејству од Беркена, у преводу Глише Зубана.
10. *Ла Перуз* — позоришна игра, превео с немачког Јакшић Владимир, Арсеније и Аксентије Туцаковић (ћаци).
11. *Ромео и Јулија* — трагедија у четири дејства од немачког драматичара Кристијана Феликса-Вајсеа, у преводу са немачког земунског учитеља Василија Јовановића.
12. *Дар благодарности или Константин и Милева* — позоришна игра у четири дејствија, у слободном преводу Константина Поповића, новосадског адвоката.
13. *Познато страшило* — весела игра у два дејствија, у преводу с италијанског од Антонија Арнота, а од непознатог аутора.
13. *Невини стид или Федор и Марија* — шаљива игра у три дејства од А. Коцебуа, у слободном преводу Константина Поповића, новосадског адвоката.

б) Драмска дела хрватске преводне књижевности у извођењу Театра на Ђумруку

И у овом прегледу набројаћемо ове драме према редоследу њихових премијера у репертоару Театра на Ђумруку:

1. *Хедвига или Разбојничка заручница (Herdvig, die Banditenbraut)* — драма у 3 чина од Теодора Кернера, у преводу са немачког Јакова Ужаревића.
2. *Паљезина (Die Brandschätzung)* — весела игра у једном акту од Коцебуа, у преводу Јакова Ужаревића.
3. *Нумера 777* — шаљива игра у једном чину од Карла Аугуста Лебруна, у преводу са немачког Драгутина Раковца.
4. *Ангело, падовански окрутник* — трагедија у три чина од Виктора Ига, у преводу Јакова Ужаревића.
5. *Разтрешени (Die Zerstreuten)* — шаљива игра у једном чину од А. Коцебуа, без имена преводиоца.
6. *Гризелда (Griseldis — Die Liebe ist der Liebespreis)* — драма у 5 чинова од Фридриха Халма, у преводу Јакова Ужаревића.
7. *Љубоморна жена (Die Eifersuchtige Frau)* — весела игра у два чина од А. Коцебуа, у преводу Јакова Ужаревића.
8. *Лудост и Лудорија (La délibre bachique)* — весела игра у једном чину од француског драматичара Марк Антонија Дезажијеа (1712—1827 г.) у преводу Димитрија Деметра.
9. *Енглеске робе (Die englischen Waren)* — весела игра у два чина од А. Коцебуа у преводу Димитрија Деметра.
10. *Бретислав и Јута* — драма у пет чинова од Карла Егона Еберта, у преводу Људевита Вукотиновића.
11. *Дезертирац* — шаљива игра у једном чину од А. Коцебуа, непознатог преводиоца.

в) Рукописни преводи из стране драмске литературе преведени и приређени специјално за Театар на Ђумруку

У овој групи драмских дела постоје три превода из италијанске књижевности, један превод из француске књижевности и шест превода из немачке књижевности, и један превод немачке драме са руског језика. То су следећи комади:

1. *Карташ (Il giocatore)* од Голдонија, у преводу Марка Карамате.
2. *Паразит* од Шилера, у преводу Ђ. Малетића.
3. *Раскошник* од Голдонија, у преводу Марка Карамате.
4. *Награда истине* од Коцебуа, у преводу непознатог аутора.
5. *Удовац и Удовица или Верност до гроба* од Холбајна, у преводу Вл. Стојадиновића.
6. *Мензулска механа* од Голдонија, у преводу Марка Карамате.

7. *Горф Валтрон* од непознатог немачког писца, с руског превео из дела П. Пља-виљшчикова, Јован Ђорђевић, штабс капетан.
8. *Заручница и заручник у једној особи* од Коцебуа, у преводу Ј. С. Поповића.
9. *Ернани* од Виктора Игоа у преводу Ј. С. Поповића.
10. *Несрећне џумбушлије* (Lumpaciuss-Vagabundus) од Јохана Непомука Нестроја, у преводу Ј. Ст. Поповића. Ово дело је штампано у Сомбору. (Вл. Јовановић, *Библиографија српско-хрватске драмске књижевности*, Београд, 1907, 64).
11. *Аделаида, алпийска пастирка* — мелодрама од Атанасија Николића, рађена према приповетки Мармонтелија у преводу Доситеја Обрадовића.

II

Од наше прве позоришне библиотеке до данас остало је сачувано само 20 рукописних дела, која се налазе једним делом у Националној свеучилишној библиотеци у Загребу, а делом у Архиву Хрватског народног казалишта.

О томе како су ова дела dospela у Загреб из библиотеке Театра на Ђумруку сазнајемо из сачуваних архивских докумената у Државном архиву СР Србије у Београду.

Међу документима о престанку рада и гашењу Театра на Ђумруку налазе се, поред пописа „квадропа“, „декорација“ и остале гардеробе, и бројни документи — „реверси“, „конте“ београдских трговаца, молбе и преписке између глумаца, писаца и управитеља позоришта (Петра Радовановића, Ђорђа Малетића, Томе Исаковића и других), као и спискови „театралних књига“. На основу тих докумената може се стећи потпунија слика како о првом нашем „театралном фондусу“ књига, тако и о путу и начину на који су неки од рукописа позоришне библиотеке dospeli у рукописну заоставштину Димитрија Деметра у Загребу.

Према архивским документима, књиге које су припадале Театру на Ђумруку биле су углавном рукописни позоришни комади и преписи текстова улога из репертоара овог театра. У „контама“ и „реверсима“ београдских трговаца и занатлија налазе се записане штампане „театралне књиге“, уз остале трговачке артикле, куповане за потребе позоришта, како је то већ напред напоменуто.

После престанка рада Театра на Ђумруку један део ових рукописних текстова

остао је код бившег управника позоришта Петра Радовановића, док је укупно 21 рукописно дело од њега узео на послугу бивши глумац овог позоришта Тома Исаковић, на дан 9. X 1842. г. Овај је, „када се уништио српски Театар“, отишао у Нови Сад и Загреб, поневши собом поменуте рукописе.

Захваљујући управо овом догађају, данас смо у могућности да у потпуности реконструиремо фонд наше прве позоришне библиотеке, јер се око узетих књига и рукописа била развила читава преписка између Ђорђа Малетића и Петра Радовановића. Том преписком је у ствари обухваћен целокупан фонд рукописа позоришних дела којима је располагао Театар на Ђумруку.^{7a}

У једном свом извештају, који је поднео Министарству (попечитељству) просвете, Петар Радовановић, обавештава министарство поводом позоришне заоставштине о следећем: „Исто тако и сва друга сочиненија која су представљана, и овде који су рукописи при реченом Исаковићу, налазе се код мене, т.ј. у ролама расписана, која сам у свако доба готов по заповести Високославног Попечитељства издати.“⁸

Из потврде и списка позоришних комада које је Тома Исаковић издео позоришној управи приликом преузимања истих, сазнајемо која су рукописна позоришна дела сачињавала овај први позоришни библиотечки фонд.⁹

РЕВЕРС

Сверху Двадесет и једног Комада Театрални књига, кои је долу подписани од Г-на Петра Радовановића, као управитеља Театра Београдског на послугу исправно примијо јесам, и обавезујем себе њему на свако захтевање, исто као што сам примијо и у целости предати.

У Београду 9. X. 1842.

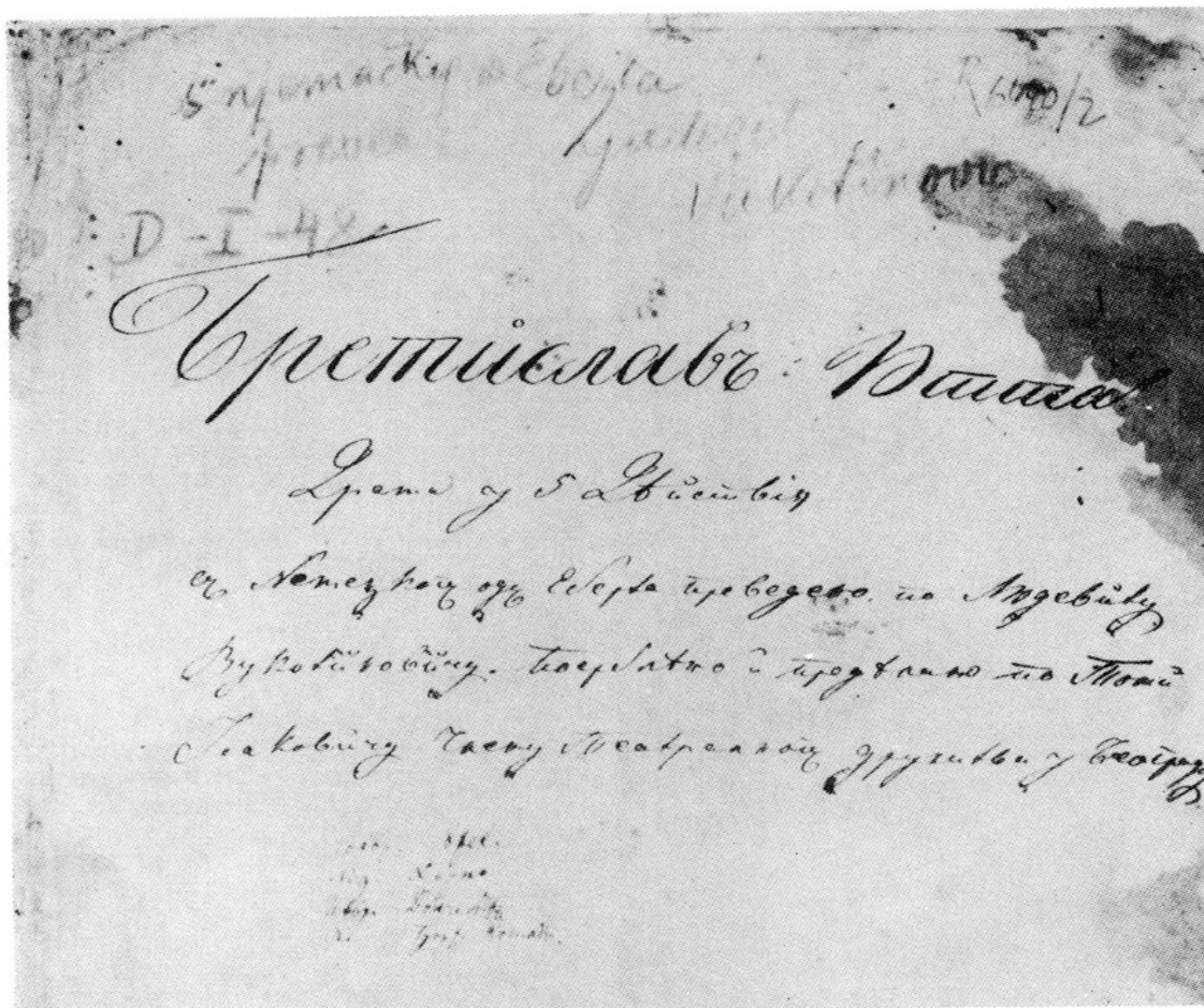
Т. И. (Тома Исаковић)
из Н. Сада

„СПИСАК“¹⁰

Књига које Г. Тома Исаковић преко Г. Радовановића из овдашњег Театра поред свог подписа на послугу узео јесте, ради представленија Театрални Комада у Новом Саду као што следују.

Гроф Валтрон драма у 5. Дејст. рукопис
Пријатељство и љубов драма у 3. Дејст. рукопис

Крсташи весела игра у 3. Дејствија — рукопис

Насловна страна рукописа „Бретислава и Јуте“, драме немачког писца Карла Егона Еберта коју је превео „Илирац“ Људевит Вукотиновић а посрбио и прерадио „член театарног друштва у Београду“ Тома Исаковић.

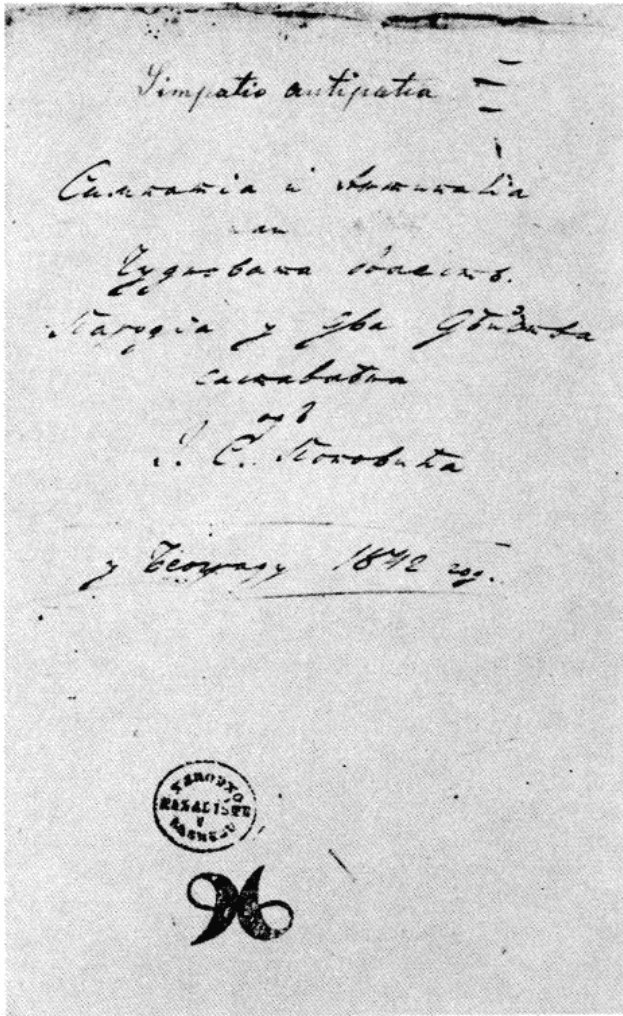
Page de garde du manuscrit «Bratislava et Jutte» drame de l'auteur allemand Karl Egon Ebert traduit par l'«Illyrien» Ljudevit Vukotinović et adapté en serbe par le membre de la société théâtrale de Belgrade Toma Isaković.

Симпатија и антипатија пародија у 2.
 Дејст. — рукопис
 Ајдуци у 5. Дејствија — рукопис
 Несрећне Џумбушлије весела игра у 3.
 Дејст. — рукопис
 Расејаници весела игра у 1. Дејств. —
 рукопис
 Мезуљска меана весела игра у 1. Дејст.
 — рукопис
 Удовица и Удовац весела игра у 1. Дејст.
 — рукопис
 Љубоморна жена весела игра у 1. Дејст.
 — рукопис
 Паразит у 5 Дејст. — рукопис
 Стрелци у 4 Дејст. — рукопис

Раскошник у 3 Дејст. — рукопис
 Хернани у 5 Дејствија — рукопис
 Гризелдиз у 5 Дејствија — рукопис
 Дон Педро у 3 Дејст. — рукопис
 Но. 777 у 1 Дејст. — рукопис
 Ангело Тиран од Падуа — рукопис
 Награда Истине — рукопис
 Пожарина — рукопис
 Јенглеске робе — рукопис

Доле подписати признајем да сам све
 назначене књиге исправно примио и
 сверху ког Јесам и Реверс испоставио.

Т. И. Исаковић, с. р.

Насловна страна прве верзије оригиналног рукописа комедије „Симпатије и антипатије“ од Јована Стерије Поповића

La page de garde de la première version du manuscrit original de la comédie «Sympathies et Antipathies» de Jovan Sterija Popović.

Наведени реверс и списак рукописа представљају део опширне преписке која је настала у време када је Ђорђе Малетић, после затварања Театра на Ђумруку, покушавао заједно са глумцем Љубомиром Јовановићем да обнови позориште у Београду. Захваљујући овоме, можемо да пратимо даље судбину ове рукописне заоставштине после гашења првог београдског професионалног позоришта. Она је и после тога, у периоду обнављања и настављања позоришног живота у Београду и Србији, све до стварања Српског народног позоришта у Београду у другој половини 19. века, служила као прва позоришна библиотека.

Овде ћемо се укратко упознати с догађајима који су довели до спора око наведених театаралних дела између бившег управ-

ника Петра Радовановића и Ђорђа Малетића.

Кад је Ђорђе Малетић, заједно са поменутиим глумцем Љубомиром Јовановићем, покушавао да у Београду обнови позориште,¹¹ он је морао да се уз осталу опрему постара и за репертоар, па је у том смислу затражио од Петра Радовановића најпре свој превод Шилеровог *Паразита*, а вероватно и друга позоришна дела из бившег позоришног репертоара. Како је Петар Радовановић био у немогућности да изађе његовом захтеву у сусрет, из разлога што је он захтевана дела већ био дао, приликом расформирања Театра на Ђумруку, на послугу глумцу Томи Исаковићу, а овај их је однео собом прво у Нови Сад, а затим их негде у Загребу заложиио за петнаест талира, то је Малетић против Петра Радовановића поднео следећу тужбу Министарству просвете:¹²

„Високославно Попечитељство
Просвештенија“

„За време бившег Србс. Правитељства када је Србски театар у Београду установљен био објавило је суштествовавши Управитељство театра посредством новина на граду како сочинитељима оригинални тако и преводиоцима драматически дела. Тим побуђенијем послао сам и ја, доле назначени, превод Шилеровог *Паразита* управитељству реченом на усмотреније, захтевајући обећану награду у случају уваженог превода. Речено дело буде с похвалом примљено и у позоришту представљено, кад се доцније поводом догодивше се побуне уништи, остане дело моје ненаграђено, и то у рукама ондашњег управитеља Театра, а садашњег директора народне школе Г. Петра Радовановића.

Ово је већ трећи месец како исто дело од реченог Господина потражујем но без сваке помоћи. Изговарање његово да је с осталим рукописима драматическим сочиненијему и моје неком Исаковићу на услугу дао принудило ме је неко време притрпити се, док се за повратак истог дела на Исаковића писмено обрати; но будући ме Г. Радовановић од неког времена с којекаквим изговарањем ворта: да је Исаковић моје, као и остала дела, заложиио, да га нема с чим одкупити, да му је жао, што ћу морати штетовати, и томе подобно: то сам принуђен Високославному Попечитељству, као предпостављеној му власти, тужити се и накнаду моју у 50 талира за изгубљено дело од реченог Господина захтевати. Кад је себи толику слободу узети мого, да с ту-

ђим делом милостиње чини, које му је само на сохраненије предано, то ће јамачно моћи за њега и платити.

У случају том, ако би се често поменуто Господин Похваљеном Попечитељству обвезао, да ће у речи стојеће дело по истечењу једног месеца добавити, ја у свакој покорности умољавам Високославно Попечитељство, да би Г. Радовановића принудило, да 50 талира Попечитељству депозитира, како би ми се штета у случају неповраћеног дела до опредељеног рока накнадити могла.

Високославног Попечитељства
10 Декемврија 1843 покорњејши слуга
У Београду Борђе Малетић
П. № 1524

Министарство просвете узело је горњу тужбу одмах у поступак, па је по тој ствари захтевало од Петра Радовановића, не само да врати Малетићев превод *Паразита*, него и сва остала дела која је овај дао Исаковићу. Према копији тога захтева упућеног Радовановићу то је писмо потписао Ј. Стерија Поповић, као начелник министарства, па је у писму Исаковића назвао „актером“, мада Малетић у својој тужби не наводи Исаковићево занимање. Изгледа да је Стерија, као сарадник бившег позоришта, знао да су поменута дела код глумца Томе Исаковића. У том писму су се захтевале и још неке друге позоришне ствари за које се мислило да се налазе код Петра Радовановића. Писмо је гласило:

„Директору нормалне школе¹³

Г. Петру Радовановићу
П. Н. 1524

13 Декемврија 1843 год.
у Београду

„Борђе Малетић, бивши секретар Србске Агенције у Влашкој предао је под 10. т. м. тужбу Попечитељству овоме противу Вас да је превод Шилеровог *Паразита*, који је он Управитељству бившег Театра награде ради у случају уваженија, послао код Вас, као Управитеља суштествовавшег Театра остао и да сте Ви исти неком Актеру Исаковићу с многим другим рукописима по изговору Вашем на Реверс дали, које је овај zaloжио; у следству чега моли да му се у случају изгубљеног дела накнада од 50 талира за таково определи.

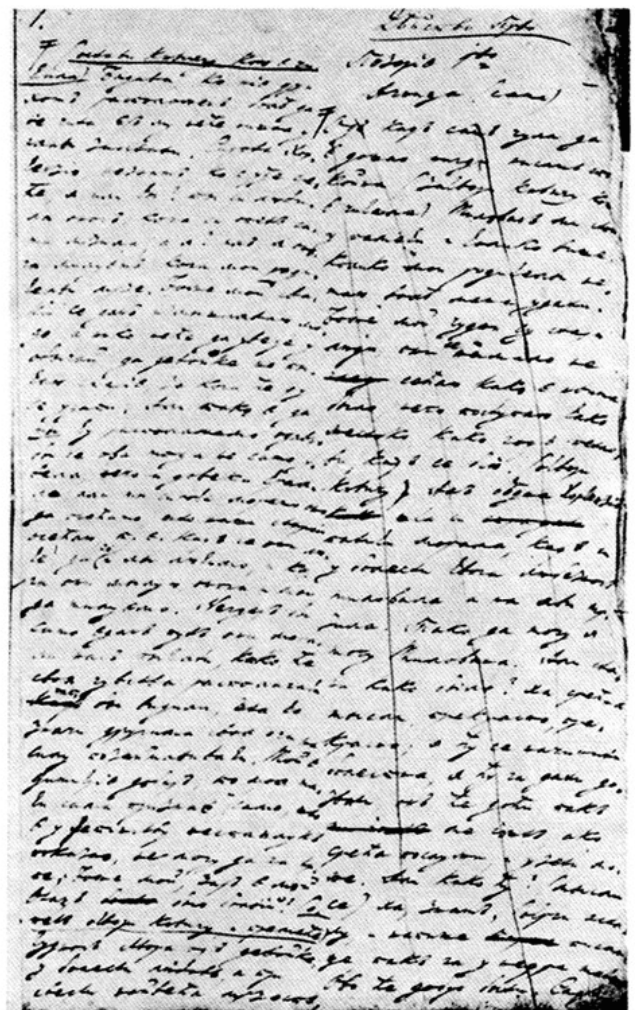
Тужба ова поменутог Малетића соопштава се с тим да се постарате, не само поменути превод него и сва остала театрална у рукопису сочињенија и ствари које сте издали, повратите и Попечитељству овом доставите“.

Да се експед.
Поповић

На ову представку министарства просвете Петар Радовановић је поднео 18. XII 1843. године већ поменуто писмено изјашњење истом министарству. Из њега се види да је Радовановић дао на услугу глумцу Томе Исаковићу двадесет и једно дело из репертоара Театра на Ђумруку, уз писмену потврду у којој су била наведена поименце сва дела. Преписане улоге тих, као и других дела из позоришног репертоара остала су код Радовановића. Даље, из тог изјашњења сазнаје се и за судбину гардеробе, реквизита и других позоришних ствари из фондуса Театра на Ђумруку, по престанку његовог рада, које је П. Радовановић запаксао и предао их на чување министарству просвете. Истовремено ово писмо осветљава донекле и односе позоришта и писаца оног доба. О свему томе, као и о даљој судбини поменутих позоришних

Прва страна Стеријиног оригиналног рукописа „Симпатије и антипатије“

Première page du manuscrit original des «Sympathies et Antipathies» de Jovan Sterija Popović.

дела, Петар Радовановић саопштава у том свом одговору на ранију представку министарства просвете, поводом поменуте тужбе Ђорђа Малетића, где каже: „Високославном попечитељству Просвештенија“ следеће . . . : „ . . . у следству ове тужбе на последовавши наведеним Актом мени саопштени налог, да ја како тај превод тако и друга Театрална сочиненија и ствари које сам издао, Високославном Попечитељству повратим — имам чест следујућа навести и као повест целог поступка мог изложити.

На молбу реченог Исаковића као најстаријег Актера при суштествовавшем овде Театру из чувства човечности, а на поштењу реч његову, ја сам му 21 комад рукописа разни Театрални сочиненија на тај начин предао, да почем с истима употребљеније учини мени из Новог Сада поврати; као што и прикључени под ./. оригинални реверс његов сведочи. Почем су се нека лица појавила, која су своја сочиненија Театру или поклонили или на употребљеније дала, да им такова вратим, принуђен сам био истом Исаковићу у Загреб у Хорватској отишавшем писати, и од њега иста дела на траг поискати. Он ми одговори да је та дела принуђен био за 15 талира заложити и да немајући ји због сиромаштва искупити, такова ми ни послати не може а молио ме да му ја те новце за откупу пошаљем. На ово принуђен сам био и по други пут поискати та дела, и дати му у писму мом наставленије као да ји искупи, но на ово писмо одговора јошт нисам добио никаквог.

Између других потражитеља своји дела јавио ми се и тужитељ мој Малетић; када сам га о свему уверио и успокоити мислио, и не надајући се, да ће за наведени поступак мене тужити и за делце своје 50 талира потраживати. За удолетворење дакле његово, ја сам делце његово, које се у роллама расписано при мени нашло, изтражио, и искупио, па таково и Високославном Попечитељству преданија ради пошиљем; примечавајући, да ако тако одма штампати жели, да ћу га ја на ново по формалном реду дати преписати о мом трошку. Ово за предупреденије тог случаја наводим, ако би тко други исто дело пре њега штампати дао, да не би с наново измишљеним тужбама и захтевањем неуместним и мени и другому досаду чинио.

Исто тако и сва друга сочиненија Театрална која су представљана, и овде који су рукописи при реченом Исаковићу, налазе се код мене у роллама расписана, која сам у свако доба готов по заповести Високославног Попечитељства издати. Други пак ствари Театру принадлежећи при мени никакви нема, нити сам икакве коме из-

давао; него су Предхваљеном Попечитељству под моим печатом на орманима неке примљене а неке, као скамије и друге крупне ствари у зданију Правитељсвеном остале. При закљученију известија овог не могу пропустити, да примјечаније не изложим: Во времја оно, многи су писатељи, писци, преводчици, с плодовима ума и труда свога, унатеч хитили, кои због препоруке, кои због отличја, а неки из сујете и славољубља, делца своја на Олтар изображенија Србског по струци театралној приносити и жртвовати; не захтевајући онда за таково никакове награде, но поклонивши их Театру. И ја сам из усердија и ревности к изображенију Србском најтруднијег и најответсвенијег дела управитеља суштествовавшег Театра примио се без да сам и једне паре за труд мој или награду получио; шта више већу суму новаца која је по обстојателствима не наплаћена остала, сада отплаћивати морам и одплаћујем (које ми је награда). Тако и Малетић и многи други дела своја, која су за представленије театрално сходно сочинили, онда су поклонили, а сад или дела или за дело несорозмерну и незаслужену цену траже!

Очекујући известије као одговор на вторично захтевање моје рукописе при Исаковићу налазећи се када ћу Високославном Попечитељству о содржанију истог известијати, и по томе даље управљати се, и право употребити да од њега путем Високославног Попечитељства иста дела потражим и получим, — пошиљући Малетићем захтевано делце у роллама расписано, молим Исто Предхваљено Попечитељство да ме како о пријатију прикљученог реверса тако и делца овог уверити изволи а међу тим и само уверено бити да сам ја исте рукописе само из собољезнованија, и отуд пристићућег чувства човечности Исаковићу на реверс, као на честно слово и поштење његово предао (нечитко) јесам

Високославног Попечитељства
Просвештенија покорњији
Петар Радовановић¹⁴
Директор норм. Школе

18. Декембра 1843 г.
у Београду

НО. 54

Међутим, Министарство просвете упутило је и тужиоца и туженога на други пут за постизање споразума следећим актом:¹⁵
„Директору Нормалне школе Г. Петру Радовановићу“

ФН 1592 од 1843. г.
11. Јануарија 1844.
у Београду

„Са известија Г. директора 18. декемврија пр. год. Но 54 примило је Попечитељство Просвештенија како прикључени реверс Актера Исаковића родом из Новог Сада, сврху 21 комада театрални сочиненија у рукопису са приложеним к реверсу списком исти сочиненија, тако и Шилеровог — Малетићевог превода „Паразита“ у ролана, примјечавајући да се остала дела не могу путем Попечитељства, пошто би Г. Директор желио од реченог Исаковића изискати, но да се друге сходне мере употребити имају.

Да се експ. Поповић

Док се у Београду водила ова преписка између министарства просвете и Петра Радовића, у Загребу је глумац Тома Исаковић успео некако да скупи нешто новца и да откупи заложена позоришна дела, о чему је известио свога повериоца Петра Радовановића, а овај министарство просвете следећим писмом:

„Високославному Попечитељству
Просвештенија

Као што сам у известију мом од 18-ог Декемврија пр. год. Но. 54 Високо славному Попечитељству касателно содржанија одговора Томе Исаковића из Загреба за рукописе кои се при њему на реверсу налазе а од мене су поискани, обвезао, да ћу Му такови саопштити, не пропуштам исти у изводу овде изложити, као и то навести шта сам данашњом поштом у смотренију истог предмета јавио и препоручио, да по томе и поступи; будући да је предхваљено Попечитељство у предписанију свом од 11 тек. П. № 1592 до 843 год на мене управљеном приметило, да се речени рукописи путем Попечитељства од Исаковића изискати не могу, него да се друге сходне мере употребе.

По овоме дакле почем сам писма реченог Исаковића од 6. тек. уразумео да је он мнош од њега поискана дела, која је испре-заложио био, искупио, и да се јошт сада зато при њему налазе, што вели да прилике нема по којој би ји овамо послао, а Делижанц по коме би послати мого, да ће скупо стати, — писмом моим од 20-г тек. препоручио сам му, да ми таква по оној прилици пошиље, по којој се Тријестански јеспаци овамо у Србију доносе. Неможе ли такову прилику наћи, да ми по Делижанцу речена дела у рукопису о мом трошку овамо пошље. Чим дакле вопросна театрална дела путем коим му драго мени до руку дошла буду таква ћу неодложно Високославному Попечитељству на даље с њима расположеније предати; и сотим како

захтевају Његовом удовлети, тако и ово моје обвезателство испунити. Јесам

Високославног Попечитељства
Покорњејши
№ 5 Петар Радовановић
20 Јануарија 1844 Директор норм. школе
У Београду Књаж. Србског¹⁶

Међутим, та „вопросна театрална дела“ Тома Исаковић, и поред тога што је јавио да их је извадио из рема и да ће их што скорије послати Петру Радовановићу у Београд, то није учинио. Емигрирањем Ђорђа Малетића из Србије у Змун почетком 1844. године, то питање позоришних рукописних дела из репертоара Театра на Ђумруку, остало је у затишју све до 1847. године, када је опет покренуто, приликом рада позоришта Николе Ђурковића. Под притиском Министарства просвете, које је поново захтевало од Петра Радовановића да врати поменута позоришна дела,¹⁷ Радовановић је био принуђен да својим писмом од 8. септембра 1847. године, замоли Људевита Гаја, да Гај на неки начин пронађе Исаковића и узме од њега та позоришна дела. Али од свега тога није ништа било. Рукописи су и даље остали у Загребу, прелазећи из руке у руку. Један број тих дела нашао се и међу рукописима Димитрија Деметра и сада се налази у Свеучилишној књижници у Загребу, а други део је доспео у Архиву Хрватског народног казалишта у Загребу.¹⁸

Последњи део ове преписке садрже три следећа и последња документа:

„Високославному Попечитељству
просвештенија“¹⁹

„Реверс Томе Исаковића, бившег при суштествовашем године 842-е театру актера, које је он мени на примљена нека театрална дела предао, и кои се при Високославном Попечитељству налазе, молим, да ми се на признаницу издаду, како би с истима употребленије учинити, и вишеречена дела од Исаковића надлежним путем потражити мого.

Н. 266

16 Јунија 847.

у Београду

Главни управитељ основ. школе
Петар Радовановић (с. р.)

Примљено 18 Јун. 847

ПН 724

Месец дана касније Петар Радовановић је поновио молбу Попечитељству просвештенија, са ширим образложењем:²⁰

„Високославному Попечитељству
просвештенија“

„На предписаније Високославног Попечитељства Просвештенија под 18-г Јануара

844. П. Н. 1952 од 843. год. коим ми је поред осталог приметило, да се дела театрална у рукопису која сам ја на реверс бившем Актеру при суштествовавшем овде театру Томи Исаковићу предао, не могу путем Попечитељства као што сам ја од 18-г Декемвра 843. Н. 54 Истому предложио, од реченог Исаковића изискати, но да се друге сходне мере употребити имају, — ја сам предхваљеном Попечитељству под 20-г Јануара 1844. год. Н. 5 објавио како сам истога дана, т.ј. 20. Јануара 844 Исаковићу препоручио, да ми та дела или по оној прилици по којој Тријестански јеспаци, амо приспевају, или ако такову наћи неможе, по Делижансу пошље. Но он је не само то учинити пропустио, него ни одговора никаквог до данашњег дана на то писмо моје послао ми није.

Сад не давно поискао је иста дела од мене Началник одељења Попечитељства просвештенија Г. Јоан С. Поповић, мислећи мож'да, да сам ји већ примио. Но, будући да се то до данас збило није, обратио сам се ја Сл. Ц. К. Аустријском, да би он посредствовао, како би Исаковић од своје надлежне власти приморан био, да та дела изда, која да се истому конзулату отуд пошалу, од којег би ја по преданију оригиналног реверса Исаковићевог примио. На ово прошеније моје добијем данас тај одговор, и то устмено, да Ц. К. Аустријски Конзулат с приватним лицима, као што мене сматра, нема никаквог рода, но да ће ту ствар онда подузети, кад званичним путем наши власти к тому умољен буде.

У следству овог одговора хваљеног Конзулата, но и зато, да би се раније, лакше, и без великог трошка горе речене књиге од Исаковића изнудити и добити могле, покорно молим Високославно Попечитељство, да би познатим му путем ходатајствовати изволило, како би те књиге средством Конзулата на име истога Високославног Попечитељства од Исаковића изнуђене, овамо у Београд приспеле, на кои конач повраћама приложени оригинални реверс са списком књига. Цела пак ствар јасна је тако, да ће одма и с јединим писмом окончана бити, будући да Исаковић никаква изјатива у том чинити неће имати.

Повторително молим да ми Високославно Попечитељство као свом подведомственом званичнику у предмету овом заштиту, покровитељство, и заступленије указати изволи.“

Н 342
16-г Јулија 847
у Београду

Главни управитељ основ.
школе Кн. Србског
Петар Радовановић

Примљено 18 Јул. 847 ПНо 882

Одмах сутрадан Петру Радовановићу упућено је решење Попечитељства просвештенија по његовој молби:

„Решење на извод прошенија Г. Петра Радовановића“²¹

П. Но. 882
19 Јулија 1847
у Београду

„Почем су рукописи, од приватни лица на послугу театра дати, од Проситеља такође приватним путем Томи Исаковићу поверени: то се од стране Попечитељства Просвештенија поради истјазанија исти рукописа од поменутог Исаковића званично десјтовати не може; него се проситељ у сојузу Решења Попечитељства од 18. Дек. 843 год. ПН 54, упућује, да он предметне рукописе сам од своје стране надлежним путем тражи.“

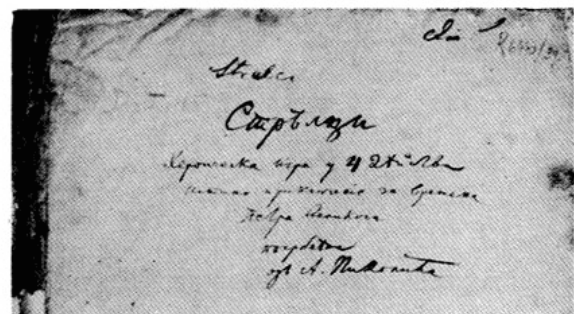
Да се одпр. Ј.С.П.

II

Стварање прве позоришне литературе за репертоар првог професионалног државног позоришта у Београду условило је и стварање првог библиотечког фонда позоришне литературе у оквиру театра, намењену потребама театра. На овај начин позориште је непосредно деловало како на стварање драмске литературе, тако и на оне институције које су везане за књижевну делатност, у првом реду библиотеке. Каква је била ова прва позоришна литература у првој нашој позоришној библиотеци у оквиру Театра на Ђумруку можемо да констатујемо укратко у следећој анализи првих позоришних дела наведених у списку „театралних књига“ о коме је напред било речи.

Насловна страна рукописа херојске драме „Стрелци“ од немачког писца Јозефа Маријуса фон Бабоа у посрбљеној преради Атанасија Николића

Page de garde du manuscrit de la pièce héroïque «Les Archers» de l'écrivain allemand Joseph Marius von Vabo, dans l'adaptation serbe d'Atanasije Nikolić.

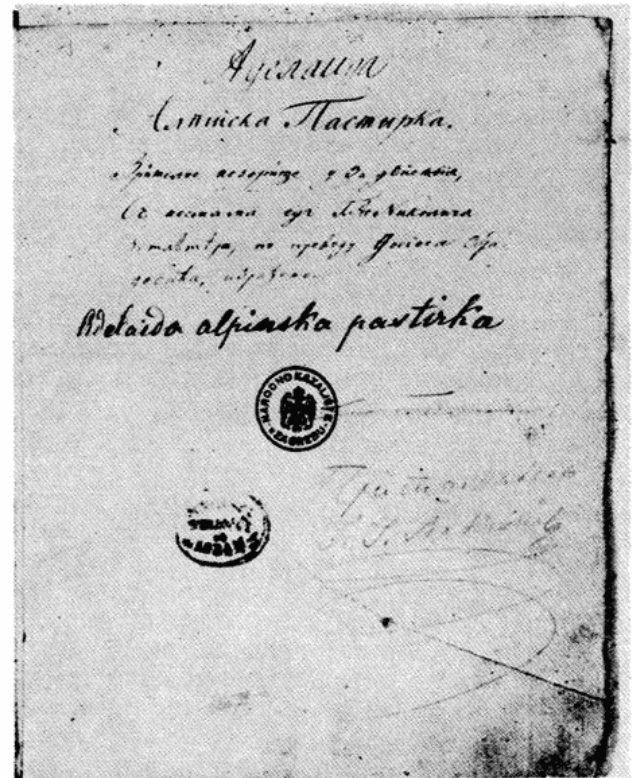

На основу приказане преписке, а посебно на основу репертоара Театра на Ђумруку, прва позоришна литература, може се закључити, стварала се и развијала у два вида: као изворна, оригинална српска позоришна литература, коју је стварала плејада младих српских књижевника у четрдесетим годинама XIX века у току културног развоја обновљене Србије, међу којима су били комедиографи и писци трагедија; и као преводна књижевност, коју су стварали познати књижевници тог времена, писци оригиналних позоришних дела, или људи који су своју каријеру тек отпочињали као професионални „позоришници“, „членови театаралног друштва“, глумци и „писатељи“.

Међу књижевнике који су у тим годинама били плодни позоришни писци оригиналних дела, која су створила и прву српску позоришну библиографију и библиотеку, може се на првом месту убројати Јован Стерија Поповић, тадашњи професор Лицеја у Београду, а после њега, Атанасије Николић, наставник „начертанија“ истог „Лицеума“. Они су написали прва дела за сцену Театра на Ђумруку — прву професионалну позоришну сцену у Београду и Србији. Као запажени и плодни писци наше прве позоришне, оригиналне латературе, поред ова два заслужна и плодна књижевника јављају се још и Лазар Лазаревић и Марко Карамата, који су посебно били заслужни на пољу преводне позоришне литературе.

У току своје необично плодне делатности, наши први писци оригиналних позоришних дела и преводиоци изнели су пред прву београдску позоришну публику само у току непуне године дана постојања Театра на Ђумруку око 56 дела. Несумњиво је да је овако развијена делатност на стварању наше прве позоришне литературе премашила ниво првог професионалног позоришног кадра у Србији и сценских могућности нашег првог професионалног позоришта, али је зато прва остварења српске позоришне литературе издигла на европски уметнички ниво. Карактеристично је да су ови наши први позоришни писци и преводиоци позоришне литературе најчешће били принуђени да пишу управо у тренутку када се стварало позориште, искључиво за његове потребе, без раније припремљеног репертоара.

Ако бисмо према наведеним изворима о првој позоришној библиотеци код нас покушали да разврстамо прва оригинална и преведена позоришна дела, онда бисмо могли рећи да су она представљала углавном комедије, којих је укупно у репертоару

Насловна страна рукописа „Аделаида, алпјска пасторка“, мелодраме коју је према преводу Доситеја Обрадовића истоимене приповетке Мормантела саставио Атанасије Николић

La page de garde du manuscrit d'«Adélaïde, bergère des Alpes» mélodrame, adapté, d'après la traduction de Dositej Obradović de la nouvelle au même titre de Mormantel, par Atanasije Nikolić.

Театра на Ђумруку било изведено око 31, под називима као што су „весело позорје“, „шаљива игра“, „весела игра“, „весело сочиненије“, „шаљиво позорје“. Дrame и трагедије, којих је било изведено на сцени Театра на Ђумруку укупно 23, после комедије, биле су најзаступљенија позоришна литература у тадашњој Србији. За позоришна дела ове врсте називи су „трагедија“, „жалостна игра“, „драма“, „трагическо сочиненије“, а као њихов посебан род издвајале су се „јуначке жалостне игре“, или „хероическо позориште“, као историјска драма и трагедија.

Међу преведена дела наше позоришне литературе спадају, осим наведених првих и великих писаца оригиналних позоришних дела, још и Мојсило Игњатовић, Марко Карамата, Милан Давидовић, Коста Исаковић, Војислав Јовановић, Јован Ђорђевић, Тома Исаковић (о коме је било речи у преписци око позоришне библиотеке), К.

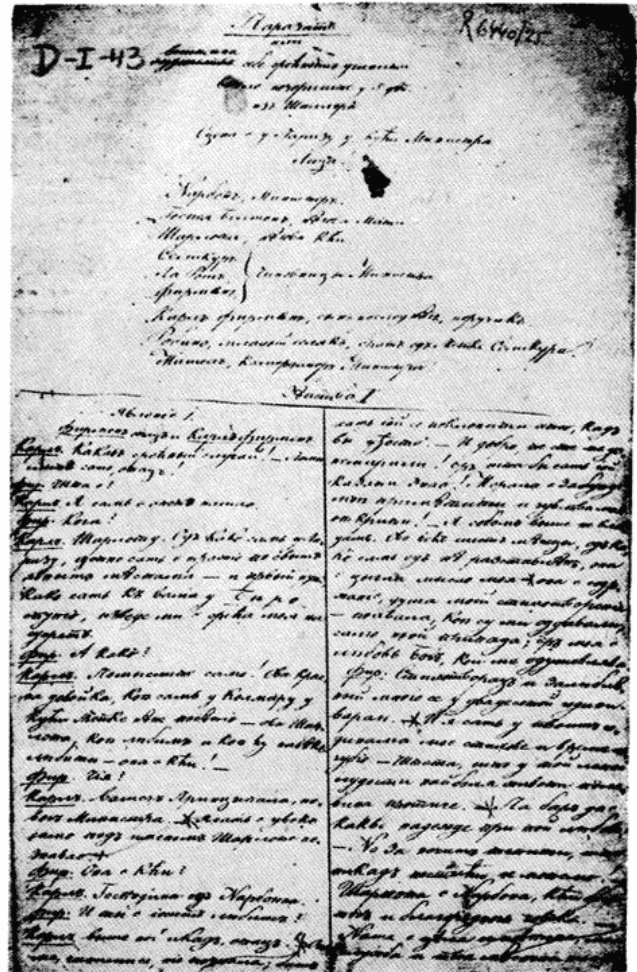
Поповић-Камераш, Јоаким Вујић и Ђорђе Малетић.

И у нашој првој преводној позоришној литератури разликујемо два смера: преводе класичних позоришних дела, и преводе модерне европске књижевности. Постојала је и још једна врста преводилачког књижевног рада, специфична за нашу прву позоришну литературу, а то је тзв. „посрбљавање“ дела „илирске“ књижевности, што је у основи значило слободни превод и прилагођавање садржине укусу и схватању прве српске позоришне публике и првих читалаца позоришне литературе.

У погледу тема ових првих наших позоришних дела из библиотеке Театра на Ђумруку — првог српског професионалног позоришта — треба напоменути да су прилагођавање актуелним потребама тадашњег српског друштва, посебно београдске публике, а те потребе су зависиле од опште историјско-политичке ситуације у којој се налазила Србија после другог устанка. Теме су често биране по њиховом „пригодном“ карактеру, који је често одговарао само вишим, владајућим круговима, од којих је углавном и зависио опстанак позоришта у Београду.

У првим месецима живота Театра на Ђумруку, садржина позоришних дела била је претежно историјска, везана за доба цветања славе и моћи српске средњовековне државе. Касније, услед дипломатских и политичких заплета у земљи, репертоар Театра на Ђумруку се оријентише углавном ка неутралним, забавним сижеима, па се у то време јавља низ комедиографских дела оригиналне и преводне позоришне литературе. То се најбоље може закључити по садржају библиотечког фонда Театра на Ђумруку, какав се затекао приликом гашења позоришта, а који је требало да послужи као основа за обнављање позоришта после престанка рада Театра на Ђумруку. Све ово показује да су се у оно немирно време четрдесетих година прошлога века, укус и потреба за духовном разономом београдске позоришне публике углавном оријентисали ка лакшој и забавнијој литератури.

Овде приказани и анализирани архивски извори о стварању и постојању прве српске позоришне библиотеке крајем прве половине прошлога века несумњиво доприносе расветљавању општих услова развоја наше позоришне уметности у њеним почетним фазама, од којих је зависила даља судбина позоришне уметности и позоришне литературе у Србији. Иако скромна по броју сачуваних позоришних дела за-

Прва страна рукописа Малетићевог превода Шилеровог *Паразита*

La première page du manuscrit de Malčić de sa traduction du «Parasite» de Schiller

губљених или уништених по затварању првог позоришта већим делом, ова прва позоришна библиотека у Београду и Србији, која је касније послужила за обнављање позоришне делатности, има велики значај за развој како наше позоришне литературе, тако и за развој специјализованих позоришних библиотечких фондова код нас.

Посебан значај ове прве српске позоришне библиотеке је у томе што је она, упркос свим настојањима Ђорђа Малетића и Петра Радовановића да је поврате од Томе Исаковића, управо као богата „позајмица“ прешла уске националне оквире и обогатила позоришну литературу хрватског народног казалишта, поставши на крају једним делом својина фонда Свеучилишне књижнице у Загребу. На тај начин је прва српска позоришна библиотека добила и југословенско културно обележје још у свом зачетку.

НАПОМЕНЕ

¹ Стојан Новаковић, *Српска библиографија за новију књижевност од 1741—1867. године*, Београд 1869.

² Новине србске ПОЗИВ, број 51 и 52, година 1841.

³ ДАСРС МП Ф-VI-609/1843.

⁴ Милорад Т. Николић: *Административна организација и материјално пословање Театра на Ђумруку (1841—1842)*, Годишњак града Београда за 1966. год.

⁵ Новине Србске, Београд, 1841—1842. г.; Србске Народне Новине, Будимпешта, 1841—1942. г.; Пештанско-Будимски Скоротеча, Пешта, 1841—1842. г.; Даница Илирска, Загреб, 1842. г.; ДАСРС МФК Ф-XIV-29/1844.

⁶ Павао Циндрић: *О неким драмским делима београдског Театра на Ђумруку*, Зборник Српског народног позоришта у Новом Саду 1861—1961., Нови Сад 1961. год.

⁷ ДАСРС МФК Ф-XIV-29/1944;

КОНТА

За Театер узето чрез Г. А. Николића

од 7-ог новемрија	Ф	к	Ф	к
7 /4 Рифа платна дебелог	Ф	10	1	13
2 3/4 Рифа порхета		24	1	6
14 Рифа чое црвене	2	24	28	—
30 /4 Рифа платна дебелог	—	12	6	3
27 /4 Рифа платна дебелог		10	4	33
11 Рифа црна памучна платна		20	3	40
1 1/2 Рифа грна памучна платна и конца		20	—	36
4 Књиге Ђир Јање		30	2	—
1 тесте артије	—	—	—	12
2 књиге Зле жене		24	—	48
1 књиге Лепа Гркиња				24
1 књиге Девица из Маријенбурга				20
1 књиге Благородни Отрок				20
1 књиге Владимир и Косара				40
1 књиге Артело Шаљивчина				20
1 књиге Слепи миш				20
1 књиге Несрећно супружество				30
1 књиге Милош Обилић				30
Сумма у сребру	Ф	51	25	
27 Дек.1/2 Риса Артије			1	50
	Ф	53	15	

9 феб. 842
исплаћено

У Београду
29. Декемврија 841 чр. Милутин Радовановић

КОНТА

За Театер Београдски Да Изволу признати

9	Фефру	12 1/2	Рифа чое 8/4	Ф	1	10	14	35
		5	Тузета Дугмета	„				
			платиран			20	1	40
		2	Тузета Дугмета	„				
			платиран мали			10	—	20
11	„	1	Рис Артије за писање			—	—	4 33
21	„	1	Местве и Папуче			—	—	2 20
27	„	6	књиге Поконд.					
			Тиква			—	24	2 24
27	„	2	књиге Поконд.					
			Тиква			—	24	— 48
		1	Туце артије златне			—	—	— 40
23	апр.		„ тантуза (жућаке)			—	—	1 —
			Сума у сребру		Ф.	28	20	
16	мај	1	даску Симшарнија					33
					Ф.—	28	53	

У Београду

30 маја 1842

Милутин Радовановић

^{7a} ДАСРС: МФК Ф-I-2/1845, МФК Ф-I-14/845.

⁸ ДАСРС: МП Ф-VI-609/843.

⁹ ДАСРС: МИД „V“ Ф-I-258/847.

¹⁰ ДАСРС: МП Ф-IV-253/847.

¹¹ ДАСРС: МП Ф-III-187/843; МП Ф-VI-617/843; ПОК-РО-XV-2.

¹² ДАСРС: МП Ф-VI-609/1843.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid

¹⁷ ДАСРС МП Ф-IV-253/1847.

¹⁸ П. Циндрић, по цит. 322.

¹⁹ ДАСРС МП Ф-IV-253/1847.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

BIBLIOTHÈQUE DU THEATRE DE DJUMRUK (DOUANE) — PREMIÈRE BIBLIOTHÈQUE
THÉÂTRALE EN SERBIE

Milorad Nikolić

Dans sa communication l'auteur a éclairé une question réellement intéressante de l'histoire théâtrale chez nous, à savoir celle de la création et de la valeur de notre première bibliothèque théâtrale dans le cadre du Théâtre de Djumruk (Douane), notre premier théâtre professionnel.

La première partie de l'exposé s'arrête sur les conditions et les besoins de la première bibliothèque théâtrale chez nous, en particulier du point de vue du répertoire, tout ceci selon les documents.

La seconde partie a permis à l'auteur de suivre, en étudiant des archives et documents

originaux, jusqu'à présent inconnus et jamais utilisés, la création, le développement et la fermeture de la première bibliothèque théâtrale au Théâtre de Djumruk. Après sa fermeture la bibliothèque étant dispersée l'auteur s'est arrêté en particulier sur les restes retrouvés dans des archives hors de Belgrade.

Dans la conclusion l'auteur souligne le rôle et l'importance de cette première bibliothèque théâtrale pour la dramaturgie chez nous, en soulignant les formes spécifiques de cette première bibliothèque théâtrale spécialisée.